

UDC 329 (564.3) (043.3)

Nataliya Khoma

Doctor in Political sciences at department of Theory and History of Political Science, Ivan Franko National University of Lviv,
e-mail: khoma.nata@gmail.com

**PARTY SYSTEM OF THE REPUBLIC OF CYPRUS IN THE PERIOD OF PREPARATION
FOR ENTRY IN THE EU AND MEMBERSHIP IN THE ORGANIZATION**

Abstract

The purpose of the article is to analyze the party system of the Republic of Cyprus in the context of the country's integration into the European Union. The purpose of the study is to clarify the role of political parties in the context of changing the vector of state development. Relevance stems from the possible use of the experience of the Cypriot parties for Ukraine during the European integration process. Based on the methodological foundations of institutional analysis, the hypothesis of European integration as a unifying factor for the Cypriot parties was put forward and confirmed. On the example of the party system in Cyprus, the process of adaptation of political parties, the legislative framework regulating the activities of associations of citizens, to European norms is disclosed. The process of europeanization of the parties of Cyprus in the formats of participation in the party groups of the European Parliament; change of electoral technologies; the process of party rhetoric transition to European themes. It focuses on the process of fragmentation of the party system based on the positions of the parties regarding the Cyprus problem. Attention is drawn to the gradual spread of radicalism and populism, the reduction of the strength of traditional parties, the gradual growth of absenteeism.

The author has also researched the transformation of the Cypriot party system in the framework of the EU, determined the new features and phenomena in the functioning of the system during 2004–2016, defined the way the multi-party system was developing and the way the balance of forces was changing as a result of the national parliamentary and presidential elections and researched the election to the European Parliament in Republic of Cyprus as a factor of influence on the Cypriot party system.

Keywords: Republic of Cyprus; political party; party system.

УДК 329 (564.3) (043.3)

Хома Наталія Михайлівна

Доктор політичних наук, доцент кафедри теорії та історії політичної науки, Львівський національний університет ім. Івана Франка

e-mail: khoma.nata@gmail.com

ПАРТІЙНА СИСТЕМА РЕСПУБЛІКИ КІПР У ПЕРІОД ПІДГОТОВКИ ДО ВСТУПУ В ЄС ТА ЧЛЕНСТВА В ОРГАНІЗАЦІЇ

Резюме

Метою статті є аналіз партійної системи Республіки Кіпр в умовах інтеграції країни до Європейського Союзу. Ціллю дослідження є з'ясування ролі політичних партій в умовах зміни вектора розвитку держави. Актуальність впливає з можливого використання досвіду кіпрських партій для України в ході євроінтеграційного процесу. Опираючись на методологічні засади неінституціоналізму, висунуто та підтверджено гіпотезу про євроінтеграцію як об'єднавчий чинник для партій Кіпру. На прикладі партійної системи Кіпру розкрито процес адаптації політичних партій, законодавчої бази, яка регулює діяльність об'єднань громадян, до європейських норм. Досліджено процес європеїзації партій Кіпру у форматах участі в партійних групах Європейського парламенту; зміни виборчих технологій; процес переходу партійної риторики до тем європейського характеру. Акцентовано на процесі фрагментації партійної системи на основі позицій партій щодо кіпрської проблеми. Звернено увагу на поступове поширення радикалізму та популізму, зменшення сили традиційних партій, поступове наростання абсентеїзму.

Ключові слова: Республіка Кіпр; політична партія; партійна система.

1. Вступ

Кіпр — особлива держава-учасник ЄС: невеликого розміру, знаходиться на периферії ЄС; це єдиний розділений член ЄС, який має затяжні проблеми внутрішнього розвитку (кіпрська проблема). Колоніальне минуле, внутрішній конфлікт та ін. чинники вплинули на еволюцію Кіпру, його політичну систему, але не стали на заваді євроінтеграційній перспективі цієї держави. Саме у період адаптації до європейських норм відбуваються значні зміни у національних партійних системах. На цьому, зокрема, акцентує ірландський політолог П. Мейр [1]. Ми ж підтвердимо цю закономірність на прикладі еволюційних змін починаючи від кінця ХХ ст., які відбувалися у партійній системі Республіки Кіпр.

Якщо про кіпрську проблему є достатньо наукових розвідок, то партологічний сегмент досліджень розроблений недостатньо. В українському сегменті політологічних досліджень відзначимо ґрунтовні дослідження Ю. Ясірової. Здебільшого ж цією тематикою займаються саме кіпрські дослідники (К. Агапіу-Джозефіде, Я. Кацуридес, Н. Тріміклініотіс, Х. Хрістофору та ін.).

Загалом політичні партії відіграли велику роль у євроінтеграційному процесі Кіпру. Для України, яка сьогодні крокує до перспективного членства у ЄС, важливо вивчати зарубіжний досвід на предмет з'ясування можливостей усіх політичних акторів, зусиллями котрих уможливиться вступ України до ЄС.

2. Методи дослідження

Методологічною основою дослідження є неінституціоналізм. Реалізація поставленого дослідницького завдання потребувала використання комплексу теоретичних та емпіричних методів і підходів, найперше, проблемно-хронологічного, системного, структурно-функціонального. Особливе значення під час висвітлення процесів, що відбувалися в партійній системі Республіки Кіпр в період євроінтеграції, мав проблемно-хронологічний підхід.

3. Результати

Від моменту отримання незалежності Республіка Кіпр прагнула до участі в інтегрованому європейському просторі. У цьому процесі помітні три етапи: 1) із 1962 р., коли Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) уклало угоду з Кіпром після заявки на членство Великої Британії для допомоги Кіпру у збереженні його експортних ринків; 2) із 1973 р. — період, розпочатий із Угоди про асоціацію, яка була призначена підтримати доступ до ринку внаслідок членства Великої Британії в ЄЕС і сприяти подальшій диверсифікації кіпрського експорту. Цей процес у результаті подій на Кіпрі 1974 р. (турецька інтервенція, отримання турками контролю над північною частиною острова) був тимчасово зупинений. Але надалі інтенсифікувався після 1988 р. у результаті підписання договору про Митний союз між ЄЕС та Республікою Кіпр. Упродовж цих двох етапів розвивалася тільки економічна складова відносин; 3) із 1990 р. — початок якісно нового етапу, пов'язаного з поданням заявки на членство в тоді ще ЄЕС (04.07.1990 р.) [2].

Після розгляду Європейською комісією заяви Республіки Кіпр на вступ до ЄС було опубліковано позицію (Avis) із цього питання (30.06.1993 р.) — підтверджено європейську орієнтацію Кіпру, а також висловлювалося бачення врегулювання політичної проблеми на острові. Отже, Європа бачила Кіпр членом співтовариства в майбутньому, але уважалося, що кіпрська проблема має бути вирішеною [3]. Водночас у документі Єврокомісії 1997 р. «Порядок денний-2000» (1997) зауважувалося: переговори про вступ до ЄС з Республікою Кіпр можуть початися попри нерегульованість конфлікту [4, 89]. У 1998 р. Європейською радою розпочато комплексний процес розширення з десятьма країнами-кандидатами Центральної та Східної Європи, у т. ч. й із Кіпром.

Не зважаючи на те, що процес гармонізації з нормами ЄС розпочався для Кіпру у 1998 р., від самого початку 1990-х рр. почали закладатися сприятливі для таких змін умови, модернізувалося кіпрське законодавство про політичні партії. Євроінтеграційний процес мотивував кіпрських законотворців до унормування діяльності політичних партій, адже норми про цих політичних акторів містилися лише у Конституції Кіпру (1960), тобто аспекти партійної діяльності не були предметом державного регулювання упродовж трьох десятиліть. Лише у 1989 р. розпочався процес законодавчої інституціоналізації політичних партій Кіпру з прийняттям Закону № 199 «Про політичні партії (придбання, володіння та розпорядження рухомим і нерухомим майном)». У цьому акті вперше в рамках кіпрського законодавства визначено поняття «політична партія», унормовано майнові права партій та ін. питання. У 1991 р. урядом прийнято постанову, яка запроваджувала вперше державне фінансування партій із парламентським представництвом [5]. Звичайно, державне фінансування наблизило Кіпр до європейських стандартів, але не можна зігнорувати той факт, що у цей час сфера приватного фінансування політичних партій залишалася повністю нерегульованою, не контролювалася на прозорість [6, 72–73].

Модернізаційні зміни торкнулися і виборчого законодавства. Так, у 1995 р. прийнято новий закон про вибори, що зберігав закріплену раніше (1979–1981 рр.) систему пропорційного представництва, але змінював виборчий поріг на другому етапі розподілу місць. (За попередньо діючою системою на першому етапі здійснювався відповідно до загального числа дійсних голосів у кожному виборчому окрузі. У другому розподілі голосів приймали участь: партії, які отримали принаймні одне місце в першому розподілі та мали загальну частку голосів від 8 %, або зі загальною часткою голосів від 10 %; коаліції двох партій із загальною часткою голосів від 20 %; коаліції трьох і більше партій із загальною часткою голосів від 25 %). Список канди-

датів у виборчих бюлетенях більше не визначався партією, а зазначався в алфавітному порядку, за винятком голови партії. Відповідно до виборчого закону 1995 р., у другому розподілі місць могли брати участь ті політичні партії, які отримали частку голосів від 1/56 загального числа голосів. Прохідні відсотки щодо коаліцій партій не змінилися. Розподіл місць, як визначалося ще у ст. 32.4 Закону № 72 1979 р. в першому та другому розподілі здійснюється відповідно до загального числа голосів кандидатів кожної партії. Лідери партії або коаліції партій були виключені з преференційного голосування. Уважалося, що частка їхніх голосів рівна частці загальної кількості голосів за партію. Зміни, які стосувалися зменшення прохідного відсотка, відповідали європейським тенденціям, адже вони уможлилювали прихід до парламенту нових або ж невеликих політичних партій.

Наступні зміни, які вплинули на партійну систему Республіки Кіпр, теж відбулися на тлі євроінтеграційного процесу. В 1997 р. прийнято акт, який знижував вік набуття активного виборчого права з 21 до 18 років [7]. Це розширило кількість виборців із 409 996 (1996 р.) до 467 543 (2001 р.) і вимусило партій випрацьовувати нові стратегії для отримання підтримки молодіжним електоратом.

Також у цей період розвитку Республіки Кіпр були прийняті акти, які врегульовували діяльність медіа; вони нам важливі в контексті партійних ЗМІ. Відзначимо, що далеко не усі політичні партії мали свої медіа. Їх наявність характерна для двох найбільших партійних структур — Прогресивної партії трудового народу та Демократичного збору. Виразником інтересів першої (лівої за спрямуванням) партії була газета «Харавгі» («Χαράυγι») та телеканал Plus TV. Погляди правих політичних сил висвітлювалися найперше газетами «Аліфія» («Αλήθεια»), «Махі» («Μάχη»), «Симеріні» («Σημερινή») [8]. **Щодо державних медіа, то саме в роки євроінтеграційних переговорів було прийнято низку норм, особливо в частині висвітлення діяльності партій під час виборчих кампаній. Закон Республіки Кіпр «Про телевізійні та радіостанції» (1998) передбачав, що ці медіа зобов'язані ставитися однаково і без дискримінації до членів Палати представників і кандидатів у депутати; надавати усім учасникам виборчого процесу однаковий безкоштовний ефірний час; трансляція будь-якої реклами з політичним змістом заборонялася (вона була дозволена тільки в друкованих медіа).**

Саме на етапі підготовки до вступу Республіки Кіпр в ЄС парламент відіграв велику роль. Це сприяло підвищенню його ролі в політичній системі країни. Відтак, збільшувалася і роль партій, що входили до складу законодавчого органу.

Важливим аспектом модернізації кіпрської партійної системи була європеїзація політичних партій як поступовий процес переорієнтації напрямів і форм політики у силу того як політичні та економічні сили ЄС стають частиною організаційної логіки національної політики і розробки політичного курсу. Кіпрські дослідники К. Агапіу-Йозефідес [9], Я. Кацуридес [10] та А. Сепос [11] європеїзацією політичних партій Республіки Кіпр вважають ті зміни, які відбулися у політичних програмах партій, а також прогрес у питаннях внутрішньопартійної демократії та структури. Зміни політичних програм тісно пов'язані з головними питаннями кіпрського порядку денного: вирішення кіпрської проблеми (як найуразливіша проблема для кіпріотів) та євроінтеграція.

Кіпрська проблема стає головною тезою передвиборчих програм. Темою дебатів для партій став «Пакет ідей Галі» ООН із вирішення цієї проблеми. Він був підтриманий (із деякими корективами) Прогресивною партією трудового народу та Демократичним збором. Натомість Єдиний демократичний союз центру та Демократична партія відкинули компроміс, запропонований Б. Галі, та напередодні президентських виборів-1993 сформуvalи «Фронт сил боротьби».

На основі позиції щодо шляхів вирішення національної проблеми створювалися нові партії: у 1996 р. створено праву партію «Нові горизонти», головною метою якої було вирішення кіпрської проблеми шляхом створення; відповідно вона різко виступала проти федеративного вирішення кіпрської проблеми. На парламентських виборах 1996 р. усі партії з різними акцентами виступали проти «Нових горизонтів». На цих виборах уже домінували євроінтеграційні

ідеї; натомість зосередженість громадян і партій на кіпрській проблемі зменшилася. Це можна пояснити як відсутністю будь-якого прогресу з вирішення проблеми, так і тим, що в 1997 р. було проголошено можливість прийняття Кіпру до ЄС не зважаючи на нерегульованість конфлікту. Натомість головна увага партій на наступних (2001 р.) виборах приділялася найперше блоку соціально-економічних проблем. Євроінтеграція була включена до програм всіх партій зі зазначенням очікувань і майбутніх перспектив. Наприклад, партія Демократичний збір виступила із гаслом «Усі за Кіпр. Разом за Європу».

Процес розширення внутрішньопартійної демократії розпочався в 1990-х — на початку 2000-х рр. і пов'язувався з низкою чинників, найперше з віковою ротацією політиків покоління 1960-х рр. у старих основних партіях. З оновленням керівництва почали поступово впроваджуватися різні форми внутрішньопартійної демократії. А після розпаду соціалістичного блоку, почала утворюватися партії нового типу, які критикували недемократичну поведінку та консерватизм «старих» партій: Ліберальна партія, Оновлений демократичний соціалістичний рух, Усекіпрська партія біженців, «Нові горизонти», Рух за реорганізацію, Рух політичного оновлення та ін. Проявом розширення політичного порядку денного, підняття питань, які раніше не піднімалися в кіпрській політиці, стала поява партії екологічного спрямування (Рух за екологію та охорону навколишнього середовища). Починаючи від виборів 2003 р. невеликі молоді партії отримують парламентське представництво. Це безумовна модернізація, адже упродовж 1980-х і на початку 1990-х рр. до парламенту стабільно проходили лише чотири партії (Прогресивна партія трудового народу Кіпру, Єдиний демократичний союз центру, Демократична партія, Демократичний збір). Водночас усе ті ж чотири партії залишилися найвпливовішими складовими партійної системи. Утім, в оцінці кіпрських дослідників, саме довгострокове панування у партійній системі Кіпру згаданих чотирьох партій і свідчить про стабільність партійної системи держави.

На момент вступу Республіки Кіпр до ЄС у 2004 р. партійна система країни складалася з восьми партій, кожна з яких на той момент мала представництво в парламенті: Прогресивна партія трудового народу Кіпру, Єдиний демократичний союз центру, Демократична партія, Демократичний збір, Рух за екологію та охорону навколишнього середовища, «Нові горизонти», Об'єднані демократи, Демократичний рух боротьби). Отже, на цей момент сформувалася багатопартійна система помірною плюралізмом. Демократично збалансований законодавчий механізм склали вісім партій, чотири з яких є провідними з постійним парламентським представництвом. Усі партії були зорієнтовані на участь в уряді, у т. ч. шляхом коаліційних угод, а позасистемної опозиції не було.

4. Висновки

Саме Євроінтеграція, на нашу думку, стала об'єднавчим чинником для партій Кіпру, адже більшість із них від старту переговорного процесу про вступ до ЄС підтримали цей вектор розвитку. Лише сили лівого спрямування (Прогресивна партія трудового народу Кіпру, Єдиний демократичний союз центру) до початку 1990-х рр. були євроскептиками. Зі вступом Кіпру до ЄС продовжився процес європеїзації партій; він увиразнився в участі у партійних групах Європарламенту, змінах технологій боротьби за виборців, набутті європейського характеру тем партійної риторики. Новими аспектами функціонування партійної системи на Кіпрі стали: фрагментація партійної системи у формі розколу між правими силами на основі позицій партій щодо кіпрської проблеми; поширення радикалізму та популізму; врегулювання проблеми фінансування партій; збільшення прохідного бар'єру до парламенту тощо. Кількісні зміни в партійній системі проявилися в зміні її структури шляхом появи нових партій. Останні парламентські вибори-2016 р. заклали підвалини для переходу партійної системи на новий етап розвитку. Адже на Кіпрі вже почали проявлятися новітні тенденції: зменшення сили традиційних партій на користь новостворених, посилення радикальних партій, збільшення байдужості громадян до політичного життя, що оформилося у зростання абсентеїзму та ін.

5. Список літератури:

1. Mair P. The limited impact of Europe on national party systems [Електронний ресурс] / P. Mair.—Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/248944229_The_Limited_Impact_of_Europe_on_National_Party_Systems.—Назва з екрану.—Дата доступу: 24.04.2017.
2. Pace R. Cyprus in the EU: a small state perspective / R. Pace // Cyprus and the EU: the road to accession / Ed. by C. Stefanou.—London: Ashgate Publishing House, 2005.—274 p.
3. The Challenge of Enlargement. Commission Opinion on the Application by the Republic of Cyprus for Membership // Bulletin of the European Communities. Supplement 5/93.—Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1993.—35 p.
4. Точки Н. Кипр / Н. Точки, Т. Ковзиридзе // Европеизация и разрешение конфликтов: конкретные исследования европейской периферии / Б. Коппитерс, М. Эмерсон; пер. с англ.—М.: Изд-во «Весь Мир», 2005.—312 с.
5. Third Round Evaluation Report on Cyprus on Transparency of Party Funding [Електронний ресурс]/GRECO.—Strasbourg, 2011.—Режим доступу: [https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2010\)9_Cyprus_Two_EN.pdf](https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2010)9_Cyprus_Two_EN.pdf).—Назва з екрану.—Дата доступу: 15.05.2017.
6. Ясірова Ю. Ф. Партийна система Республіка Кіпр в умовах євроінтеграції: дис. ... канд. політ. н.: 23.00.02 / Юлія Федорівна Ясірова.—Маріуполь: Маріупольський державний університет, 2017.—247 с.
7. Lamprinakou C. Electoral System Change in Europe since 1945: Cyprus [Електронний ресурс] / C. Lamprinakou // ESCE.—Режим доступу: http://www.electoralsystemchanges.eu/Files/media/MEDIA_207/FILE/Cyprus_summary.pdf.—Назва з екрану.—Дата доступу: 17.04.2017.
8. Christophorou C. Media Narratives, Politics and the Cyprus Problem [Електронний ресурс] / C. Christoforou, S. Şahin, S. Pavlou // Peace Research Institute Oslo. Cyprus Centre. PRIO Report 1–2010.—Режим доступу: http://eprints.lincoln.ac.uk/7679/1/Media_Narratives_Politics_and_the_Cyprus_Problem.pdf.—Назва з екрану.—Дата доступу: 03.06.2017.
9. Agariou-Josephides K. The Political System of Cyprus at the Threshold of the European Union: Pattern of Continuity, Change and Adaptation [Електронний ресурс] / K. Agariou-Josephides // Euro-Med Integration and the «Ring of Friends: the Mediterranean's European Challenge» / Ed. by P.G. Xuereb.—Vol. IV (University of Malta: European Documentation and Research Centre).—Режим доступу: <http://www.fscpo.unict.it/EuroMed/Agariou.pdf>.—Назва з екрану.—Дата доступу: 15.06.2017.
10. Katsourides Y. Europeanization and Political Parties in Accession Countries: The Political Parties of Cyprus [Електронний ресурс] / I. Katsourides.—Режим доступу: <http://www.pedz.uni-mannheim.de/daten/edzk/gde/03/Katsourides.pdf>.—Назва з екрану.—Дата доступу: 21.05.2017.
11. Sepos A. The Europeanization of Cyprus: polity, policies and politics / A. Sepos.—Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008.—211 p.

References:

1. Mair, P. (2007), «The Limited Impact of Europe on National Party Systems», available at: https://www.researchgate.net/publication/248944229_The_Limited_Impact_of_Europe_on_National_Party_Systems (accessed 24 April 2017).
2. Pace, R. (2005), «Cyprus in the EU: a Small State Perspective», in Stefanou, C. (Ed.), Cyprus and the EU: the Road to Accession, Ashgate Publishing House, London, 275 p.

3. «The Challenge of Enlargement. Commission Opinion on the Application by the Republic of Cyprus for Membership» (1993), Bulletin of the European Communities. Supplement, 5/93, 35 p.
4. Tochchy, N. & Kovzyrydze, T. (2005). «Cyprus», in Koppers, B. & Emerson, M. (Eds.), Europeanization and conflict resolution: specific studies of the European periphery, Vesj Myr, Moskva, 312 p.
5. Group of States against Corruption (2010), «Third Round Evaluation Report on Cyprus on Transparency of Party Funding», available at: [https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2010\)9_Cyprus_Two_EN.pdf](https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2010)9_Cyprus_Two_EN.pdf) (accessed 15 May 2017).
6. Yasirova, Yu. F. (2017), Party System of Republic of Cyprus under the Conditions of European Integration, PhD diss. (polit. sci.), Mariupol State University of Ministry of Education and Science of Ukraine, 247 p.
7. Lamprinakou, C. (2010), «Electoral System Change in Europe since 1945: Cyprus», available at: http://www.electoralsystemchanges.eu/Files/media/MEDIA_207/FILE/Cyprus_summary.pdf (accessed 17 April 2017).
8. Christophorou, C. Şahin, S. & Pavlou, S. (2010), «Media Narratives, Politics and the Cyprus Problem», available at: http://eprints.lincoln.ac.uk/7679/1/Media_Narratives,_Politics_and_the_Cyprus_Problem.pdf (accessed 03 July 2017).
9. Agapiou-Josephides, K. (2003). «The Political System of Cyprus at the Threshold of the European Union: Pattern of Continuity, Change and Adaptation», available at: <http://www.fscpo.unict.it/EuroMed/Agapiou.pdf> (accessed 15 July 2017).
10. Katsourides, Y. (2003), «Europeanization and Political Parties in Accession Countries: The Political Parties of Cyprus», available at: <http://www.pedz.uni-mannheim.de/daten/edz-k/gde/03/Katsourides.pdf> (accessed 21 May 2017).
11. Sepos, A. (2008), The Europeanization of Cyprus: Polity, Policies and Politics, Palgrave Macmillan, Basingstroke, 211 p.